

УДК 811.161.2'373.2

DOI 10.31654/2520-6966-2018-11f-93-148-152

А. М. Кайдаш

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

Лінгвостилістичні доміанти казки Пантелеймона Куліша "Півпівника"

У статті окреслено стилістичні особливості мовної структури казки Пантелеймона Куліша "Півпівника". Проаналізовано етнокультурний підтекст вербального простору твору, основою якого стала іспанська дитяча казка. Визначено систему образів і розвиток сюжетної лінії в лінгвостилістичному аспекті.

Ключові слова: казка, художній твір, казковий персонаж, демінутив, словесний образ.

Художній доробок Пантелеймона Куліша є багатожанровим. Із-поміж творів письменника виділяються зразки малої українськомовної прози, а в їхній системі – казки. Цікавим твором, адресованим дитячій читацькій аудиторії, є переказування іспанської казки "Півпівника". Але своїм моралізаторським змістом, українським етнокультурним підтекстом, виховним спрямуванням твір буде корисним і дорослим.

Творчість Пантелеймона Куліша становила об'єкт зацікавлень як літературознавців, так і лінгвістів. Та більшість наявних в українському мовознавстві праць присвячена вивченню діалектизмів, уживаних у творах письменника. Ці мовні одиниці в ідіолекті Пантелеймона Куліша досліджував І. Матвіяс. Велика увага регіоналізмам, уживаним у художніх творах письменника, приділена в дисертаційній праці Т. І. Должикової "Мовна особистість Пантелеймона Куліша" [1]. Інші особливості мовної структури художньої прози письменника є малодослідженими. Тому їх вивчення доповнить лінгвостилістичний аналіз мовного світу автора, що є актуальним у мовознавстві, надто ж – у переддень святкування 200-ліття письменника.

"Півпівника", за визначенням самого автора, – "гішпанська дитська казочка". Мандрівний сюжет казки перегукується з іншими творами українського фольклору та апелює до національних орієнтирів українських читачів. Так, курочка змушена прийняти рішення

сина йти в місто, бо *"бачить бідолашна мати, що воно за упиряка"* [2, с. 179]. Образ упиря в цьому контексті відображає вперту вдачу. Проводжаючи в дорогу, мати нагадує синові попросити благословення в тата (чим підкреслено народну традицію патріархального часу): *"Півпівника скікнуло до поважного півня, вклонилось йому низесенько і поцілувало в кіготь. Шановний батько поблагословив його..."* [2, с. 179].

Символічним у казці є апелювання до числівника "три": *"Рушило Півпівника в дорогу, стрепехнуло крильцем і тричі заспівало на знак свого одходу"* [2, с. 179]. На своєму шляху до міста казковий герой зустрічає трьох персонажів-помічників, яким не допомагає, і згодом вони не порятовують його. Півпівника спілкується з рівчаком, вітром, іскоркою – утіленням трьох стихій природи (води, повітря, вогню).

Під час першої зустрічі рівчак висловлює своє прохання та пропонує винагороду: *"Визволь мене з сеї біди, розгребти своїми кігтями пісок на греблі. За се ти питимеш мою воду, коли схочеш і скільки схочеш, а як підуть дощі та прибавлять мені води, то я, може, тобі в великій пригоді стану"* [2, с. 179]. Але лінивий і зверхній казковий герой відмовляється допомагати рівчаку.

Другим зустрічає Півпівника вітер, який апелює до гуманних цінностей людського життя. Показово, що автор уживає українську стійку конструкцію: *"На віку, як на довгій ниві, всього трапиться; треба нам помагати один одному"* [2, с. 180]. Півпівника відмовляє вітру в допомозі, згадуючи образи й користуючись можливістю помститися за них.

Третім персонажем є іскорка, якій корисливий герой не тільки не захотів допомогти, а й засипав попелом.

Неслухняний Півпівника не дотримувався материних порад, а то й більше – чинив наперекір їй. Спочатку закукурікав біля церкви, хоч курка застерігала: *"Стало якраз против дверей, напужилось та й кукурікнуло з усієї сили, аби матері не послухати"* [2, с. 180]. Потім не втік від кухаря: *"Ну, що же б утікати хоч звідсіля, як мати навчала! Куди! – воно й гребінець свій червоний і хвіст закручений настобурчило, наче що путнє, та просто й чимчикує до кухаря..."* [2, с. 181].

У скрутній ситуації герой звертається до трьох персонажів-помічників, але вони відмовляються допомогти, бо він залишив їх без порятунку. Спочатку Півпівника звертається до води з проханням не пекти його, але вона нагадала йому про зустріч із рівчаком. Потім просить вогонь не жарити його, але й він нагадав, як Півпівника

закидав іскорку попелом. А далі й вітер закинув упертого Півпівника на гострий шпиль будинку й крутить його тепер і вдень, і вночі.

Отже, автор відтворює традиційний казковий сюжет і повчає читачів: *"Ото ж йому за те, що було неслухняне, що високо неслося і всім тільки пакість робило"* [2, с. 181].

Переповідаючи іспанську казку, Пантелеймон Куліш майстерно вводить до мовної тканини тексту українські народні мотиви. У підтекстовій основі можна простежити висвітлення національних традицій, звичаїв, обрядів, як-от батьківське благословення, взаємодопомога тощо. Мовосвіт казки насичений українськими пареміями, наприклад: *"На віку, як на довгій ниві, всього трапиться"* [2, с. 180]; *"Не плюй, кажуть, у воду, може, згодиться напитись"* [2, с. 180].

Показовими для виявлення специфіки "українськості" казки є етикетні формули. Це, насамперед, ввічливі форми звертання. Так, вітер звертається: *"– Любе моє Півпівника!"* [2, с. 179]; іскорка: *"– Кохане Півпівника!"* [2, с. 180]. У репліках мовного етикету Півпівника простежується колорит зверхності й пиhi: *"Добродію!"* [2, с. 180]; *"Бувай здоров, мій пане!"* [2, с. 180]. У проханнях часто вживаються іменники на позначення родинних стосунків, чим досягається стилістичний ефект довірливості: *"– Ти бачиш, братику, як я заслаб, насилу ворушусь..."* [2, с. 179]; *"Водице, моя сестрице!"* [2, с. 181]; *"– Ой огнуку, мій братику!"* [2, с. 181].

Образна система казки "Півпівника" охоплює передовсім образи на позначення представників тваринного світу. Але, оскільки казка є чарівною, персонажі діють так, як люди. Автор представляє сім'ю курочки, на чолі якої – *"найпишніший, поважний і огрядний півень"* [2, с. 178]. У родині зростає купка діток-курчат, а з-поміж них одне – скалічене. Усі з нього насміхалися, а мати жаліла й любила. Та воно було пихате й уперте, уважало курчат *"дурною сільською темнотою"* [2, с. 178]. У сім'ї лише мати любила Півпівника: *"От же сього найбільш мати й укохала, бо в матірок так завжди буває"* [2, с. 178]. Її ставлення до сина підкреслено й у вокативних конструкціях: *"Дитино моя"* [2, с. 178]; *"Моє голуб'ятко"* [2, с. 178]; *"Серденько"* [2, с. 178].

Словесні образи в казці Пантелеймона Куліша формують систему зоонімів-апелятивів: *курка, півень, кури, курчата, горобець*; загальних назв на позначення явищ природи: *ривчак, вода, вітер, хуртовина, іскорка, вогонь*; загальних назв людей: *цар, цариця, москаль, кухар, кухарчата*. Власною назвою є лише найменування головного героя казки – Півпівника. Його ім'я потрактоване в казці: *"Мізерне те курча вивелось із малесенького яєчка. Півкурчати*

тільки й вивелось, мов хто одтяв половинку. З одним тільки оком, з одним крилом і однією ногою" [2, с. 178]. Та, незважаючи на вади казкового персонажа, автор не виявляє співчуття до покаліченого курчати через його негативні риси характеру: "Дарма що каліка, а така ж була пиха в того курчати, як і в його батька, старого півня" [2, с. 178]. Півпівника своє каліцтво вважало чимось особливим, тому й зазналося: "Дурне курча, підріши, забрало собі в голову, що воно диво між до курми" [2, с. 178].

У казці засуджуються негативні риси характеру (упертість, пиха, злостивість, мстивість), негативні явища в житті (знущання зі слабшого, нелюбов у сім'ї ("... за спесиву вдачу не любив він [півень] свого сина" [2, с. 179]), пияцтво ("... а кухар одлучивсь на часинку до шинку" [2, с. 181]) та ін.). Позитивні явища (любов, співчуття, турбота, піклування) у казці асоціюються тільки з образом курки-матері.

Оскільки твір адресований дітям, то, безперечно, у ньому є багато лексем зі зменшено-пестливими суфіксами. Найширше вони представлені в мовленні автора (це слова: *курочка, дітки, малесенький, яечко, гребінець, низесенько, листочок, гребелька, рівчачок, маленький, іскорка*) і в діалогах курки з Півпівником (це слововформи: *голуб'ятко, мізерненьке, поскрібочок, серденько, синачок*).

Отже, традиційний сюжет казкового тексту письменник зумів майстерно переповісти засобами рідної мови, наблизити до українського читача, надати особливої виразності твору й утвердити ідею формування позитивних рис характеру.

Література

1. Должикова Т. І. Мовна особистість Пантелеймона Куліша: дис. ... канд. філол. наук: 10. 02. 01 "Українська мова". Київ, 2003. 186 с.
2. Куліш Пантелеймон. Твори: в двох томах. Київ: Дніпро, 1989. Том другий. С. 178–181.
3. Нахлік Є. К. Пантелеймон Куліш: Особистість, письменник, мислитель: у 2 т. Київ: Український письменник, 2007. Т. 2. Вип. 12. 462 с.

References

1. Dolzhykova, T. (2003). *Movna osobystist Panteleimona Kulisha*. Kyiv. [in Ukrainian].
2. Kulish, P. (1989). *Tvory v dvoh tomah. Tom drugi*. Kyiv: Dnipro. [in Ukrainian].
3. Nahlik, E. (2007). *Panteleimon Kulish: Osobystist, pysmennyk, myslitel*. Kyiv: Ukrainskyi pysmennyk. [in Ukrainian].

А. Н. Кайдаш

кандидат филологических наук,

доцент кафедры украинского языка Нежинского университета имени Николая Гоголя

Лингвостилистические доминанты сказки Пантелеймона Кулиша "Пивпивныка"

В статье очерчены стилистические особенности языковой структуры сказки Пантелеймона Кулиша "Пивпивныка". Проанализирован этнокультурный подтекст вербального пространства произведения, основой которого послужила испанская детская сказка. Определена система образов и развитие сюжетной линии в лингвостилистическом аспекте.

Ключевые слова: сказка, художественное произведение, сказочный персонаж, деминутив, словесный образ.

A. M. Kaidash

PhD in Philology, Associate Professor at the Ukrainian language department,
Nizhyn State University Mykola Gogol

Lingvostylistic predominant ideas of Panteleimon Kulish's fairy-tale "Pivpivnyka" ("Half cockere!")

The article deals with the stylistic peculiarities of the language structure of Panteleimon Kulish's fairy-tale "Pivpivnyka" ("Half cockere!"). The ethnocultural implication of the verbal extend of the work based on the Spanish nursery tale is analyzed in it. The system of artistic images and the evolvement of the plot in the lingvostylistic aspect is also determined in this article.

Panteleimon Kulish has taken a Spanish tale as the origin and skillfully added the Ukrainian folk motives to the text. National customs, traditions and ceremonies are also revealed in it implicitly. This work turns to the speech and ethnocultural competence of the native speakers. This article analyzes the system of images of the tale "Pivpivnyka" ("Half a cockere!") depicting the representatives of the animal world. But as the tale is fairy the characters act as human beings. Besides the zoonims, the names to denote natural phenomena and several names for nominating people are also introduced in the tale.

The peculiarities of the writer's linguistic world are revealed in this article, such as the stylistic loading of patterns of speech etiquette, the emotional colouring of deminutives, the axiological potential of the plot itself. The tale agrees with all the traditional canons of this genre, is oriented on blaming the negative traits of character and negative life phenomena. The expressive language means are employed to underline the instructiveness of this work.

Key words: fairy-tale, work of art, fairy character, deminutiv, verbal image.